

॥ समर्थ रामदासांचा दासबोध दशक ११ ॥

दशक अकरावा । :। भीमदशक
समास पहिला । :। सिद्धांतरूपण
। । । । ॥ श्रीराम ॥
आकाशापासून वायो होतो । हा तों प्रत्यये येतो ।
वायोपासून अग्नी जो तो । सावध ऐका ॥ १ ॥
वायोची कठीण घिसणी । तेथे निर्माण जाला वन्ही ।
मंद वायो सीतळ पाणी । तेथुनि जालें ॥ २ ॥
आपापासून जाली पृथ्वी । ते नाना बीजरूप जाणावी ।
बीजापासून उत्पत्ति व्हावी । हा स्वभावचि आहे ॥ ३ ॥
मुळीं सृष्टी कल्पनेची । कल्पना आहे मुळींची ।
जयेपासून देवत्रयाची । काया जाली ॥ ४ ॥
निश्चळामधें चंचळ । ते चि कल्पना केवळ ।
अष्टधा प्रकृतीचें मूळ । कल्पनारूप ॥ ५ ॥
कल्पना तेचि अष्टधा प्रकृति । अष्टधा तेचि कल्पनामुर्ती ।
मुळाग्रापासून उत्पत्ति । अष्टधा जाणावी ॥ ६ ॥
पांच भूतें तीन गुण । आठ जालीं दोनी मिळोन ।
म्हणौनि अष्टधा प्रकृति जाण । बोलिजेते ॥ ७ ॥
मुळीं कल्पनारूप जाली । पुढें तेचि फापावली ।
केवळ जडत्वास आली । सृष्टिरूपें ॥ ८ ॥
मुळीं जाली ते मूळमाया । त्रिगुण जाले ते गुणमाया ।
जडत्व पावली ते अविद्या माया । सृष्टिरूपें ॥ ९ ॥
पुढें च्यारी खाणी जाल्या । च्यारी वाणी विस्तारल्या ।
नाना योनी प्रगटल्या । नाना वेक्ती ॥ १० ॥
ऐसी जाली उभारणी । आतां ऐका संहारणी ।
मागील दशकीं विशद करुनि । बोलिलें असे ॥ ११ ॥
परंतु आतां संकळित । बोलिजेल संहारसकेत ।
श्रोते वक्ते येथें चित्त । देऊन ऐका ॥ १२ ॥
शत वरुषें अनावृष्टि । तेथें आटेल जीवसृष्टि ।
ऐशा कल्पांताच्या गोष्टी । शास्त्रीं निरोपिल्या ॥ १३ ॥
बाराकळीं तपे सूर्य । तेणें पृथ्वीची रक्षा होये ।
मग ते रक्षा विरोन जाये । जळांतरीं ॥ १४ ॥
तें जळ शोषी वैश्वानर । वन्ही झडपी समीर ।
समीर वितुळे निराकार । जैसें तैसें ॥ १५ ॥
ऐसी सृष्टिसंहारणी जाली । मागां विस्तारें बोलिली ।
मायानिरासें उरली । स्वरूपस्थिति ॥ १६ ॥
तेथें जीवशिव पिंडब्रह्मांड । अटोन गेलें थोतांड ।
मायेअविद्येचें बंड । वितळोन गेलें ॥ १७ ॥

विवेकेचि बोलिला क्षये । म्हणौनि विवेकप्रळये ।
विवेकी जाणती काये । मूर्खांस कळे ॥ १८ ॥
सृष्टि शोधितां सकळ । येक चंचळ येक निश्चळ ।
चंचळास कर्ता चंचळ । चंचळरूपी १९ ॥
जो सकळ शरीरीं वर्ते । सकल कर्तृत्वास प्रवर्ते ।
करून अकर्ता हा वर्ते । शब्द जया ॥ २० ॥
राव रंक ब्रह्मादिक । सकळामधें वर्ते येक ।
नाना शरीरें चाळक । इंद्रियेंद्वारें ॥ २१ ॥
त्यास परमात्मा बोलती । सकळ कर्ता ऐसें जाणती ।
परि तो नासेल प्रचिती । विवेकें पाहावी ॥ २२ ॥
जो स्वानामधें गुरुगुरितो । जो सूकरामधें कुरुकुरितो ।
गाढवीं भरोन भुंकतो । आटाहास्यें ॥ २३ ॥
लोक नाना देह देखती । विवेकी देहांत पाहाती ।
पंडित समदर्शनें घेती । येणें प्रकारें ॥ २४ ॥

॥ श्लोक ॥

विद्याविनयसंपन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि ।
शुनि चैव श्वपाके च पंडिताः समदर्शिनः ॥

देह पाहातां वेगळाले । परंतु अंतर येकचि जालें ।
प्राणीमात्र देखिलें । येकांतरें ॥ २५ ॥
अनेक प्राणी निर्माण होती । परी येकचि कळा वर्तती ।
तये नांव जगज्जोती । जाणतीकळा ॥ २६ ॥
श्रोत्रीं नाना शब्द जाणे । त्वचेमधें सीतोष्ण जाणे ।
चक्षुमधें पाहों जाणे । नाना पदार्थ ॥ २७ ॥
रसनेमधें रस जाणे । घ्राणामधें वास तो जाणे ।
कर्मइंद्रियामधें जाणे । नाना विषयस्वाद ॥ २८ ॥
सूक्ष्म रूपें स्थूळ रक्षी । नाना सुखदुःखें परीक्षी ।
त्यास म्हणती अंतरसाक्षी । अंतरात्मा ॥ २९ ॥
आत्मा अंतरात्मा विश्वात्मा । चैतन्य सर्वात्मा सुक्ष्मात्मा ।
जीवात्मा शिवात्मा परमात्मा । द्रष्टा साक्षी सत्तारूप ॥ ३० ॥
विकारामधील विकारी । अखंड नाना विकार करी ।
तयास वस्तु म्हणती भिकारी । परम हीन ॥ ३१ ॥
सर्व येकचि दिसती । अवघा येककार करिती ।
ते अवघी माईक स्थिती । चंचळामधें ॥ ३२ ॥
चंचळ माया ते माईक । निश्चळ परब्रह्म येक ।
नित्यानित्यविवेक । याकारणे ॥ ३३ ॥

जातो जीव तो प्राण। नेणे जीव तो अज्ञान ।
जन्मतो जीव तो जाण। वासनात्मक ॥ ३४ ॥
ऐक्य जीव तो ब्रह्मांश। जेथें पिंडब्रह्मांडनिरास ।
येथें सांगितले विशेष। चत्वार जीव ॥ ३५ ॥
असो हें अवघें चंचळ। चंचळ जाईल सकळ ।
निश्चळ तें निश्चळ। आदिअंती ॥ ३६ ॥
आद्य मध्य अवसान। जे वस्तु समसमान ।
निर्विकारी निर्गुण निरंजन। निःसंग निःप्रपंच ॥ ३७ ॥
उपाधीनिरासें तत्वता। जीवशिवास ऐक्यता ।
विवंचून पाहों जातां। उपाधि कैची ॥ ३८ ॥
असो जाणणें तितुकें ज्ञान। परंतु होतें विज्ञान ।
मनें वोळखावें उन्मन। कोण्या प्रकारें ॥ ३९ ॥
वृत्तिस न कळे निवृत्ति। गुणास कैची निर्गुणप्राप्ती ।
गुणातीत साधक संतीं। विवेकें केलें ॥ ४० ॥
श्रवणापरीस मनन सार। मननें कळे सारासार ।
निजध्यासें साक्षात्कार। निःसंग वस्तु ॥ ४१ ॥
निर्गुणीं जे अनन्यता। तेचि मुक्ति सायोज्यता ।
लक्ष्यांश वाच्यांश आतां। पुरे जाला ॥ ४२ ॥
अलक्षीं राहिलें लक्ष। सिद्धांतीं कैचा पूर्वपक्ष ।
अप्रत्यक्षास कैचें प्रत्यक्ष। असोन नाहीं ॥ ४३ ॥
असोन माईक उपाधी। तेचि सहजसमाधी ।
श्रवणें बळावी बुद्धी। निश्चयाची ॥ ४४ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
सिद्धांतनिरूपणनाम समास पहिला ॥

समास दुसरा। :। चत्वारदेवनिरूपण
।।।। श्रीराम ॥
येक निश्चळ येक चंचळ। चंचळीं गुंतलें सकळ ।
निश्चळ तें निश्चळ। जैसें तैसें ॥ १ ॥
पाहे निश्चळाचा विवेक। ऐसा लक्षांमधें येक ।
निश्चळाऐसा निश्चयात्मक। निश्चळचि तो ॥ २ ॥
या निश्चळाच्या गोष्टी सांगती। पुन्हां चंचळाकडे धांवती ।
चंचळचक्रीं निघोन जाती। ऐसे थोडे ॥ ३ ॥
चंचळीं चंचळ जन्मलें। चंचळाचि मधें वाढलें ।
अवघें चंचळचि बिंबलें। जन्मवरी ॥ ४ ॥
पृथ्वी अवघी चंचळाकडे। करणें तितुकें चंचळी घडे ।
चंचळ सांडून निश्चळीं पवाडे। ऐसा कैचा ॥ ५ ॥
चंचळ कांहीं निश्चळेना। निश्चळ कदापी चळेना ।
नित्यानित्यविवेकें जना। उमजे कांहीं ॥ ६ ॥
कांहीं उमजलें तरी नुमजे। कांहीं समजलें तरी न समजे ।
कांहीं बुझे तरी निर्बुजे। किंचित मात्र ॥ ७ ॥
संदेह अनुमान आणी भ्रम। अवघा चंचळामधें श्रम ।
निश्चळीं कदा नाहीं वर्म। समजलें पाहिजे ॥ ८ ॥
चंचळाकरी तितुकी माया। माईक जाले विलया ।

लहान थोर म्हणावया। कार्य नाहीं ॥ ९ ॥
सगट माया विस्तारली। अष्टधा प्रकृति फांपावली ।
चित्रविचित्र विकारली। नाना रूपें ॥ १० ॥
नाना उत्पत्ती नाना विकार। नाना प्राणी लाहान थोर ।
नाना पदार्थ मकार। नाना रूपें ॥ ११ ॥
विकारवंत विकारलें। सूक्ष्म जडत्वा आलें ।
अमर्याद दिसों लागलें। कांहींचाबाहीं ॥ १२ ॥
मग नाना शरीरें निर्माण जालीं। नाना नामाभिधानें ठेविलीं ।
भाषा परत्वे कळों आलीं। कांहीं कांहीं ॥ १३ ॥
मग नाना रीति नाना दंडक। आचार येकाहून येक ।
वर्तों लागले सकळ लोक। लोकाचारें ॥ १४ ॥
अष्टधा प्रकृतीचीं शरीरें। निर्माण जालीं लाहानथोरें ।
पुढें आपुलाल्या प्रकारें। वर्तों लागती ॥ १५ ॥
नाना मतें निर्माण जालीं। नाना पाषांडें वाढलीं ।
नाना प्रकारीचीं उठिलीं ॥ नाना बंडें ॥ १६ ॥
जैसा प्रवाह पडिला। तैसाच लोक चालिला ।
कोण वारील कोणाला। येक नाहीं ॥ १७ ॥
पृथ्वीचा जाला गळांठा। येकाहून येक मोठा ।
कोण खरा कोण खोटा। कोण जाणे ॥ १८ ॥
आचार बहुकाचेंत पडिला। कित्येक पोटासाठीं बुडाला ।
अवघा वरपंगचि जाला। साभिमानें ॥ १९ ॥
देव जाले उदंड। देवांचें मांडलें भंड ।
भूतादेवतांचें थोतांड। येकचि जालें ॥ २० ॥
मुख्य देव तो कळेना। काशास कांहींच मिळेना ।
येकास येक वळेना। अनावर ॥ २१ ॥
ऐसा नासला विचार। कोण पाहातो सारासार ।
कैचा लहान कैचा थोर। कळेचिना ॥ २२ ॥
शास्त्रांचा बाजार भरला। देवांचा गल्बला जाला ।
लोक कामनेच्या व्रताला। झोंबोन पडती ॥ २३ ॥
ऐसें अवघें नासलें। सत्यासत्य हारपलें ।
अवघें अनायेक जालें। चहूंकडे ॥ २४ ॥
मतामतांचा गल्बला। कोणी पुसेना कोणाला ।
जो जे मतीं सांपडला। तयास तेंचि थोर ॥ २५ ॥
असत्याचा अभिमान। तेणें पाविजे पतन ।
म्हणोनियां ज्ञाते जन। सत्य शोधिती ॥ २६ ॥
लोक वर्तती सकळ। तें ज्ञात्यास करतळामळ ।
आतां एडका केवळ। विवेकी हो ॥ २७ ॥
लोक कोण्या पंथें जाती। आणि कोण्या देवास भजती ।
ऐसी हे रोकडी प्रचिती। सावध ऐका ॥ २८ ॥
मृत्तिका धातु पाषाणादिक। ऐसिया प्रतिमा अनेक ।
बहुतेक लोकांचा दंडक। प्रतिमादेवीं ॥ २९ ॥
नाना देवांचे अवतार। चरित्रें ऐकती येक नर ।
जप ध्यान निरंतर। करिती पूजा ॥ ३० ॥

येक सकळांचा अंतरात्मा । विश्वीं वर्ते जो विश्वात्मा ।
 द्रष्टा साक्षी ज्ञानात्मा । मानिती येक ॥ ३१ ॥
 येक ते निर्मळ निश्चळ । कदापी नव्हेति चंचळ ।
 अनन्यभावे केवळ । वस्तुच ते ॥ ३२ ॥
 येक नाना प्रतिमा । दुसरा अवतारमहिमा ।
 तिसरा तो अंतरात्मा । चौथा तो निर्विकारी ॥ ३३ ॥
 ऐसे हे चत्वार देव । सृष्टीमधील स्वभाव ।
 यावेगळा अंतर्भाव । कोठेचि नाही ॥ ३४ ॥
 अवघें येकचि मानिती । ते साक्ष देव जाणती ।
 परंतु अष्टधा प्रकृति । वोळखिली पाहिजे ॥ ३५ ॥
 प्रकृतीमधील देव । तो प्रकृतीचा स्वभाव ।
 भावातीत माहानभाव । विवेकें जाणावा ॥ ३६ ॥
 जो निर्मळास ध्याईल । तो निर्मळचि होईल ।
 जो जयास भजेल । तो तद्रूप जाणावा ॥ ३७ ॥
 क्षीर नीर निवडिती । ते राजहंस बोलिजेती ।
 सारासार जाणती । ते माहानभाव ॥ ३८ ॥
 अरे जो चंचळास ध्याईल । तो सहजचि चळेल ।
 जो निश्चळास भजेल । तो निश्चळचि ॥ ३९ ॥
 प्रकृतीसारखें चालावें । परी अंतरीं शाश्वत वोळखावें ।
 सत्य होऊन वर्तावें । लोकांऐसें ॥ ४० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 चत्वारदेवनिरूपणनाम समास दुसरा ॥

समास तिसरा । शिकवण निरूपण
 । । । । श्रीराम ॥
 बहुतां जन्मांचा सेवट । नरदेह सांपडे अवचट ।
 येथें वर्तावें चोखट । नितिन्यायें ॥ १ ॥
 प्रपंच करावा नेमक । पाहावा परमार्थविवेक ।
 जेणेंकरितां उभय लोक । संतुष्ट होती ॥ २ ॥
 शत वरुषें वय नेमिलें । त्यांत बाळपण नेणतां गेलें ।
 तारुण्य अवघें वेचलें । विषयांकडे ॥ ३ ॥
 वृद्धपर्णी नाना रोग । भोगणें लागे कर्मभोग ।
 आतां भगवंताचा योग । कोणे वेळे ॥ ४ ॥
 राजिक देविक उदेग चिंता । अन्न वस्त्र देहममता ।
 नाना प्रसंगें अवचिता । जन्म गेला ॥ ५ ॥
 लोक मरमरों जाती । वडिलें गेलीं हे प्रचिती ।
 जाणत जाणत निश्चिती । काये मानिलें ॥ ६ ॥
 अग्न गृहासी लागला । आणि सावकास निजेला ।
 तो कैसा म्हणावा भला । आत्महत्यारा ॥ ७ ॥
 पुण्यमार्ग अवघा बुडाला । पापसंग्रह उदंड जाला ।
 येमयातनेचा झोला । कठीण आहे ॥ ८ ॥
 तरी आतां ऐसें न करावें । बहुत विवेकें वर्तावें ॥
 इक लोक परत्र साधावें । दोहीकडे ॥ ९ ॥
 आळसाचें फळ रोकडें । जांभया देऊन निद्रा पडे ।

सुख म्हणौन आवडे । आळसी लोकां ॥ १० ॥
 साक्षेप करितां कष्टती । परंतु पुढें सुरवाडती ।
 खाती जेविते सुखी होती । येल्लेंकरुनी ॥ ११ ॥
 आळस उदास नागवणा । आळस प्रेत्यबुडवणा ।
 आळसें करंटपणाच्या खुणा । प्रगट करिती ॥ १२ ॥
 म्हणौन आळस नसावा । तरीच पाविजे वैभवा ।
 अरत्रीं परत्रीं जीवा । समाधान ॥ १३ ॥
 प्रेत्य करावा तो कोण । हेंचि ऐका निरूपण ।
 सावध करून अंतःकरण । निमिष्य येक ॥ १४ ॥
 प्रातःकाळी उठावें । कांहीं पाठांतर करावे ।
 येथानशक्ती आठवावें सर्वोत्तमासी ॥ १५ ॥
 मग दिशेकडे जावें । जे कोणासिच नव्हे ठावें ।
 शौच्य आचमन करावें । निर्मळ जळें ॥ १६ ॥
 मुखमार्जन प्रातःस्नान । संध्या तर्पण देवतार्चन ।
 पुढें वैश्यदेवउपासन । येथासांग ॥ १७ ॥
 कांहीं फळाहार घ्याव । मग संसारधांदा करावा ।
 सुशब्दें राजी राखावा । सकळ लोक ॥ १८ ॥
 ज्या ज्याचा जो व्यापार । तेथें असावे खबदार ।
 दुश्चितपणें तरी पोर । वेढा लावी ॥ १९ ॥
 चुके ठके विसरे सांडी । आठवण जालियां चर्फडी ।
 दुश्चित आळसाची रकडी । प्रचित पाहा ॥ २० ॥
 याकारणें सावधान । येकाग्र असावें मन ।
 तरी मग जेवितां भोजन । गोड वाटे ॥ २१ ॥
 पुढें भोजन जालियांवरी । कांहीं वाची चर्चा करी ।
 येकांती जाऊन विवरी । नाना ग्रंथ ॥ २२ ॥
 तरीच प्राणी शाहाणा होतो । नाहीतरी मूर्खचि राहातो ।
 लोक खाती आपण पाहातो । दैन्यवाणा ॥ २३ ॥
 ऐक सदेवपणाचें लक्षण । रिकाम्या जाऊं नेदी येक क्षण ।
 प्रपंचवेवसायाचें ज्ञान । बरें पाहे ॥ २४ ॥
 कांहीं मेळवी मग जेवी । गुंतल्या लोकांस उगवी ।
 शरीर कारणी लावी । कांहीं तरी ॥ २५ ॥
 कांहीं धर्मचर्चा पुराण । हरीकथा निरूपण ।
 वायां जऊं नेदी क्षण । दोहीकडे ॥ २६ ॥
 ऐसा जो सर्वसावध । त्यास कैचा असेल खेद ।
 विवेकें तुटला समंध । देहबुद्धीचा ॥ २७ ॥
 आहे तितुकें देवाचें । ऐसें वर्तणें निश्चयाचें ।
 मूळ तुटें उद्देगाचें । येणें रीती ॥ २८ ॥
 प्रपंची पाहिजे सुवर्ण । परमार्थी पंचिकर्ण ।
 माहावाक्याचें विवरण । करितां सुटे ॥ २९ ॥
 कर्म उपासना आणि ज्ञान । येणें राहे समाधान ।
 परमार्थाचें जें साधन । तेंचि ऐकत जावें ॥ ३० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 शिकवणनिरूपणनाम समास तीसरा ॥

समास चवथा । :। सारविवेकनिरूपण
। । । । ॥ श्रीराम ॥
ब्रह्म म्हणजे निराकार । गगनासारिखा विचार ।
विकार नाही निर्विकार । तेंचि ब्रह्म ॥ १ ॥
ब्रह्म म्हणजे निश्चळ । अंतरात्मा तो चंचळ ।
द्रष्टा साक्षी केवळ । बोलिजे तया ॥ २ ॥
तो अंतरात्मा म्हणजे देव । त्याचा चंचळ स्वभाव ।
पाळिताहे सकळ जीव । अंतरी वसोनी ॥ ३ ॥
त्यावेगळे जड पदार्थ । तेणेंवीण देह वेर्थ ।
तेणेंचि कळे परमार्थ । सकळ कांही ॥ ४ ॥
कर्ममार्ग उपासना मार्ग । ज्ञानमार्ग सिद्धांतमार्ग ।
प्रवृत्तिमार्ग निवृत्तिमार्ग । देवची चालवी ॥ ५ ॥
चंचळेविण निश्चळ कळेना । चंचळ तरी स्थिरावेना ।
ऐसें हे विचार नाना । बरे पाहा ॥ ६ ॥
चंचळनिश्चळाची संधी । तेथें भांबावते बुद्धि ।
कर्ममार्गांचे जे विधी । ते मग ऐलिकडे ॥ ७ ॥
देव या सकळांचे मूळ । देवास मूळ ना डाल ।
परब्रह्म तें निश्चळ । निर्विकारी ॥ ८ ॥
निर्विकारी आणि विकारी । येक म्हणेल तो भिकारी ।
विचाराची होते वारी । देखतदेखतां ॥ ९ ॥
सकळ परमार्थास मूळ । पंचीकर्ण माहावाक्य केवळ ।
तेंची करावें प्रांजळ । पुनःपुन्हां ॥ १० ॥
पहिला देह स्थूलकाया । आठवा देह मूळमाया ।
अष्ट देह निर्शल्यां । विकार कैचा ॥ ११ ॥
याकारणें विकारी । साचाऐसी बाजीगरी ।
येक समजे येक खरी । मानिताहे ॥ १२ ॥
उत्पत्ति स्थिती संव्हार । यावेगळा निर्विकार ।
कळायासाठीं सारासार । विचार केला ॥ १३ ॥
सार असार दोनी येक । तेथें कैचा उरला विवेक ।
परिक्षा नेणती तंक । पापी करटे ॥ १४ ॥
जो येकचि विस्तारला । तो अंतरात्मा बोलिला ।
नाना विकारीं विकारला । निर्विकारी नव्हे ॥ १५ ॥
ऐसें प्रगटचि आहे । आपुल्या प्रत्ययें पाहे ।
काय राहे काय न राहे । हें कळेना ॥ १६ ॥
जें अखंड होत जातें । जें सर्वदा संव्हारतें ।
रोकडें प्रचितीस येतें । जनामधें ॥ १७ ॥
येक रडे येक चर्फडी । येकांची धरी नरडी ।
येकमेकां झोंबती बराडी । दुकळले जैसे ॥ १८ ॥
नाहीं न्यावे नाहिं नीति । ऐसे हे लोक वर्तती ।
आणि अवघेंच सार म्हणती । विवेकहीन ॥ १९ ॥
धोंडे सांडून सोनें घ्यावें । माती सांडून अन्न खावें ।
आणि आवघेंचि सार म्हणावें । बाष्कळपणें ॥ २० ॥
म्हणौनि हा विचार करावा । सत्यमार्ग तोचि धरावा ।

लाभ जाणोन घ्यावा । विवेकाचा ॥ २१ ॥
सारगार येकचि सरी । तेथें परीक्षेस कैची उरी ।
याकारणें चतुरीं । परीक्षा करावी ॥ २२ ॥
जेथें परीक्षेचा अभाव । तेथें दे घाव घे घाव ।
सगट सारिखा स्वभाव । लौदपणाचा ॥ २३ ॥
घेव ये तेंचि घ्यावें । घेव न ये तें सोडावें ।
उंच नीच वोळखावें । त्या नाव ज्ञान ॥ २४ ॥
संसारसांतेस आले । येक लाभें अमर जाले ।
येक ते करटे ठकले । मुदल गेलें ॥ २५ ॥
जाणत्यानें ऐसें न करावें । सार तेंचि शोधून घ्यावें ।
असार तें जाणोन त्यागावें । वमक जैसें ॥ २६ ॥
तें वमक करी प्राशन । तरी तें स्वानाचें लक्षण ।
तेथें सुचिस्मंत ब्राह्मण । काय करी ॥ २७ ॥
जेहिं जैसें संचित केलें । तयास तैसेंचि घडलें ।
जें अभ्यासीं पडोन जडलें । तें तों सुटेना ॥ २८ ॥
येक दिव्यान्नं भक्षिती । येक विष्टा सावडिती ।
आपुल्या वडिलांचा घेती । साभिमान ॥ २९ ॥
असो विवेकेविण । बोलणें तितुका सीण ।
कोणीयेकें श्रवण मनन । केलेंचि करावें ॥ ३० ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
सारविवेकनिरूपणनाम समास चौथा ॥

समास पांचवा । :। राजकारण निरूपण
। । । । ॥ श्रीराम ॥
कर्म केलेंचि करावें । ध्यान धरिलेंचि धरावें ।
विवरलेंचि विवरावें । पुन्हा निरूपण ॥ १ ॥
तैसें आम्हांस घडलें । बोलिलेंचि बोलणें पडिलें ।
कां जें बिघडलेंचि घडलें । पाहिजे समाधान ॥ २ ॥
अनन्य राहे समुदाव । इतर जनास उपजे भाव ।
ऐसा आहे अभिप्राव । उपायाचा ॥ ३ ॥
मुख्य हरिकथा निरूपण । दुसरें तें राजकरण ।
तिसरें तें सावधपण । सर्वविषई ॥ ४ ॥
चौथा अत्यंत साक्षप । फेडावे नाना आक्षप ।
अन्याये थोर अथवा अल्प । क्षमा करीत जावे ॥ ५ ॥
जाणावें पराचें अंतर । उदासीनता निरंतर ।
नीतिन्यायासि अंतर । पडोंच नेदावें ॥ ६ ॥
सकेतें लोक वेधावा । येकूनयेक बोधावा ।
प्रपंचहि सावरावा । येथानशक्त्या ॥ ७ ॥
प्रपंचसमयो वोळखावा । धीर बहुत असावा ।
संमंध पडों नेदावा । अति परी तयाचा ॥ ८ ॥
उपाधीसी विस्तारावें । उपाधीत न संपडावें ।
नीचत्व पहिलेंच घ्यावें । आणि मूर्खपण ॥ ९ ॥
दोष देखोन झांकावे । अवगुण अखंड न बोलावे ।
दुर्जन सांपडोन सोडावे । परोपकार करूनी ॥ १० ॥

तन्हे भरोच नये। सुचावे नाना उपाये ।
 नव्हे तेंचि करावें कायें। दीर्घ प्रेतें ॥ ११ ॥
 फड नासोंचि नेदावा। पडिला प्रसंग सांवरवा ।
 अतिवाद न करावा। कोणीयेकासी ॥ १२ ॥
 दुसऱ्याचें अभिष्ट जाणावें। बहुतांचें बहुत सोसावें ।
 न सोसे तरी जावें। दिगांतराप्रती ॥ १३ ॥
 दुखः दुसऱ्याचें जाणावें। ऐकोन तरी वांटून घ्यावें ।
 बरें वाईट सोसावें। समुदायाचें ॥ १४ ॥
 अपार असावें पाठांतर। सन्निधचि असावा विचार ।
 सदा सर्वदा तत्पर। परोपकारासी ॥ १५ ॥
 शांती करून करवावी। तन्हे सांडून सांडवावी ।
 क्रिया करून करवावी। बहुतांकरवी ॥ १६ ॥
 करणें असेल अपाये। तरी बोलोन दाखऊं नये ।
 परस्परेचि प्रत्यये। प्रचितीस आणावा ॥ १७ ॥
 जो बहुतांचे सोसीन। त्यास बहुतेक लोक मिळना ।
 बहुत सोसितां उरेना। महत्त्व आपुलें ॥ १८ ॥
 राजकारण बहुत करावें। परंतु कळोंच नेदावें ।
 परपीडेवरी नसावें। अंतःकरण ॥ १९ ॥
 लोक पारखून सांडावे। राजकारणें अभिमान झाडावे ।
 पुन्हा मेळऊन घ्यावें। दुरील दोरे ॥ २० ॥
 हिरवटासी दुरी धरावें। कचरटासी न बोलावें ।
 समंध पडता सोडून जावें। येकीकडे ॥ २१ ॥
 ऐसें असो राजकारण। सांगतां तें असाधारण ।
 सुचित अस्तां अंतःकरण। राजकारण जाणे ॥ २२ ॥
 वृक्षीं रूढासी उचलावें। युद्धकर्त्यास ढकलून द्यावें ।
 कारबाराचें सांगावें। आंग कैसें ॥ २३ ॥
 पाहातां तरी सांपडेना। कीर्ति करू तरी राहेना ।
 आलें वैभव अभिळासीना। कांहीं केल्यां ॥ २४ ॥
 येकांची पाठी राखणें। येकांस देखो न सकणें ।
 ऐसीं नव्हेत कीं लक्षणें। चातुर्याचीं ॥ २५ ॥
 न्याय बोलतांहि मानेना। हित तेंचि न ये मना ।
 येथें कांहींच चालेना। त्यागेंवीण ॥ २६ ॥
 श्रोतीं कळोन आक्षेपिलें। म्हणौन बोलिलेंचि बोलिलें ।
 न्यूनपूर्ण क्षमा केलें। पाहिजे श्रोतीं ॥ २७ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 राजकारणनिरूपणनाम समास पांचवा ॥

समास सहावा। :। महंत लक्षण

।।।। श्रीराम ॥

शुद्ध नेटके ल्याहावें। लेहोन शुद्ध शोधावें ।

शोधून शुद्ध वाचावें। चुकों नये ॥ १ ॥

विशकळित मात्रुका नेमस्त कराव्या। धाट्या जाणोन सदृढ धराव्या ।

रंग राखोन भराव्या। नाना कथा ॥ २ ॥

जाणायाचें सांगतां न ये। सांगायाचें नेमस्त न ये ।

समजल्याविण कांहींच न ये। कोणीयेक ॥ ३ ॥

हरिकथा निरूपण। नेमस्तपणें राजकारण ।

वर्तायाचें लक्षण। तेंहि असावें ॥ ४ ॥

पुसों जाणे सांगों जाणे। अर्थांतर करू जाणे ।

सकळिकांचें राखों जाणे। समाधान ॥ ५ ॥

दीर्घ सूचना आधीं कळे। सावधपणें तर्क प्रबळे ।

जाणजाणोनि निवळे। येथायोग्य ॥ ६ ॥

ऐसा जाणे जो समस्त। तोचि महंत बुद्धिमंत ।

यावेगळें अंतवंत। सकळ कांहीं ॥ ७ ॥

ताळवेळ तानमानें। प्रबंद कविता जाड वचनें ।

मज्यालसी नाना चिन्हें। सुचती तथा ॥ ८ ॥

जो येकांतास तत्पर। आधीं करी पाठांतर ।

अथवा शोधी अर्थांतर। ग्रंथगर्भीचें ॥ ९ ॥

आधींच सिकोन जो सिकवी। तोचि पावे श्रेष्ठ पदवी ।

गुंतल्या लोकांस उगवी। विवेकबळें ॥ १० ॥

अक्षर सुंदर वाचणें सुंदर। बोलणें सुंदर चालणें सुंदर ।

भक्ति ज्ञान वैराग्य सुंदर। करून दावी ॥ ११ ॥

जयास येत्तचि आवडे। नाना प्रसंगीं पवाडे ।

धीटपणें प्रगटे दडे। ऐसा नव्हे ॥ १२ ॥

सांकडीमधें वर्तो जाणे। उपाधीमधें मिळों जाणे ।

अलिप्तपणें राखों जाणे। आपणासी ॥ १३ ॥

आहे तरी सर्वां ठाईं। पाहों जातां कोठेंचि नाहीं ।

जैसा अंतरात्मा ठाईंचा ठाईं। गुप्त जाला ॥ १४ ॥

त्यावेगळें कांहींच नसे। पाहों जातां तो न दिसे ।

न दिसोन वर्तवीतसे। प्राणीमात्रांसी ॥ १५ ॥

तैसाच हाहि नानापरी। बहुत जनास शाहाणे करी ।

नाना विद्या त्या विवरी। स्थूळ सूक्ष्मा ॥ १६ ॥

आपणाकरितां शाहाणे होती। ते सहजचि सोये धरिती ।

जाणतेपणाची महंती। ऐसी असे ॥ १७ ॥

राखों जाणें नीतिन्याय। न करी न करवी अन्याये ।

कठीण प्रसंगीं उपाये। करू जाणे ॥ १८ ॥

ऐसा पुरुष धारणेचा। तोचि आधार बहुतांचा ।

दास म्हणे रघुनाथाचा। गुण घ्यावा ॥ १९ ॥

इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे

महंतलक्षणनिरूपणनाम समास सहावा ॥

समास सातवा। :। चंचळ नदीई

।।।। श्रीराम ॥

चंचळ नदी गुप्त गंगा। स्मरणें पावन करीं जगा ।

प्रचित रोकडी पाहा गा। अन्यथा नव्हे ॥ १ ॥

केवळ अचंचळीं निर्माण जाली। अधोमुखें बळें चालिली ।

अखंड वाहे परी देखिली। नाहीच कोणी ॥ २ ॥

वळणें वांकाणें भोवरे। उकळ्या तरंग झरे ।

लादा लाटा कातरे। ठाईं ठाईं ॥ ३ ॥

शुष्क जळाचे चळाळ । धारा धबावे खळाळ ।
 चिपळ्या चळक्या भळाळ । चपळ पाणी ॥ ४ ॥
 फेण फुगे हेलावे । सैरावैरा उदक धावे ।
 थेंब फुई मोजावे । अणुरेणु किती ॥ ५ ॥
 वोसाणे वाहती उदंड । झोतावे दर्कुटे दगड ।
 खडकें बेटें आड । वळसा उठे ॥ ६ ॥
 मृद भूमी तुटोन गेल्या । कठीण तैश्याचि राहिल्या ।
 ठाई ठाई उदंड पाहिल्या । सृष्टीमधें ॥ ७ ॥
 येक ते वाहतचि गेले । येक वळशामधें पडिले ।
 येक सांकडींत आडकले । अधोमुख ॥ ८ ॥
 येक आपटआपटोंच गेली । येक चिरडचिर्दोंच मेलीं ।
 कितीयेक ते फुगलीं । पाणी भरलें ॥ ९ ॥
 येक बळाचे निवडले । ते पोहतचि उगमास गेले ।
 उगमदर्शनें पवित्र जाले । तीर्थरूप ॥ १० ॥
 तेथें ब्रह्मादिकांचीं भुवनें । ब्रह्मांडदेवतांचीं स्थाने ।
 उफराटी गंगा पाहातां मिळणें । सकळांस तेथें ॥ ११ ॥
 त्या जळाऐसें नाही निर्मळ । त्या जळाऐसें नाही चंचळ ।
 आपोनारायण केवळ । बोलिजे त्यासी ॥ १२ ॥
 माहानदी परी अंतराळीं । प्रत्यक्ष वाहे सर्वकाळीं ।
 स्वर्गमृत्युपाताळी । पसरली पाहा ॥ १३ ॥
 अधोर्ध अष्टहि दिशा । तिचें उदक करी वळसा ।
 जाणते जाणती जगदीशा । सारिखीच ते ॥ १४ ॥
 अनंत पात्री उदक भरलें । कोठें पाझपाझरोंच गेलें ।
 कितीयेक तें वेचलें । संसारासी ॥ १५ ॥
 येक्यासंगे तें कडवट । येक्यासंगें तें गुळचट ।
 येक्यासंगे ते तिखट । तुरट क्षार ॥ १६ ॥
 ज्या ज्या पदार्थास मिळे । तेथें तद्रूपचि मिसळे ।
 सखोले भूमीस तुंबळे । सखोलपणें ॥ १७ ॥
 विषामधें विषचि होतें । अमृतामधें मिळोन जाते ।
 सुगंधी सुगंध तें । दुर्गंधी दुर्गंध ॥ १८ ॥
 गुणीं अवगुणीं मिळे । ज्याचें त्यापरी निवळे ।
 त्या उदकाचा महिमा न कळे । उदकेविण ॥ १९ ॥
 उदक वाहे अपरंपार । न कळे नदी कीं सरोवर ।
 जळवास करून नर । राहिले कितीयेक ॥ २० ॥
 उगमापैलिकडे गेले । तेथें परतोन पाहिलें ।
 तंव तें पाणीच आटलें । कांहीं नाही ॥ २१ ॥
 वृत्तिसुन्य योगेश्वर । याचा पाहावा विचार ।
 दास म्हणे वारंवार । किती सांगों ॥ २२ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 चंचळ नदीईनिरूपणनाम समास सातवा ॥

समास आठवा । :। अंतरात्माविवरण
 । । । ॥ श्रीराम ॥
 आतां वंदूं सकळकर्ता । समस्त देवांचा जो भर्ता ।

त्याचे भजनीं प्रवर्ता । कोणीतरी ॥ १ ॥
 तेणेंविण कार्य न चले । पडिलें पर्ण तेंहि न हाले ।
 अवघें त्रैलोक्येचि चाले । जयाचेनी ॥ २ ॥
 तो अंतरात्मा सकळांचा । देवदानवमानवांचा ।
 चत्वारखाणीचत्वारवाणीचा । प्रवर्तकु ॥ ३ ॥
 तो येकलाचि सकळां घटीं । करी भिन्नभिन्ना राहाटी ।
 सकळ सृष्टीची गोष्टी । किती म्हणोन सांगावी ॥ ४ ॥
 ऐसा जो गुप्तेश्वर । त्यास म्हणावें ईश्वर ।
 सकळ ऐश्वर्य थोर थोर । जयाचेनि भोगिती ॥ ५ ॥
 ऐसा जेणें वोळखिला । तो विश्वंभरचि जाला ।
 समाधी सहजस्थितीला । कोण पुसे ॥ ६ ॥
 अवघें त्रैलोक्य विवरावें । तेव्हां वर्म पडेल ठावें ।
 आवचटें घबाड सिणावें । नलगेचि कांहीं ॥ ७ ॥
 पाहातां ऐसा कोण आहे । जो अंतरात्मा विवरोन पाहे ।
 अल्प स्वल्प कळोन राहे । समाधानें ॥ ८ ॥
 आरे हें पाहिलेंच पाहावें । विवरलेंच मागुतें विवरावें ।
 वाचिलेंचि वाचावें । पुन्हापुन्हा ॥ ९ ॥
 अंतरात्मा केवढा कैसा । पाहाणाराची कोण दशा ।
 देखिल्या ऐकिल्या ऐसा । विवेक सांगे ॥ १० ॥
 उदंड ऐकिलें देखिलें । अंतरात्म्यास नवचे पुरविलें ।
 प्राणी देहधारी बाउलें । काय जाणे ॥ ११ ॥
 पूर्णास अपूर्ण पुरेना । कां जें अखंड विवरेना ।
 विवरतां विवरतां उरेना । देवावेगळा ॥ १२ ॥
 विभक्तपणें नसावें । तरीच भक्त म्हणवावें ।
 नाहीतरी वेर्थचि सिणावें । खटाटोपें ॥ १३ ॥
 उगाच घर पाहोन गेला । घरधनी नाही वोळखिला ।
 राज्यामधूनचि आला । परी राजा नेणे ॥ १४ ॥
 देहसंगें विषये भोगिले । देहसंगें प्राणी मिरवलें ।
 देहधर्त्यास चुकलें । नवल मोठें ॥ १५ ॥
 ऐसे लोक अविवेकी । आणि म्हणती आम्ही विवेकी ।
 बरें ज्याची जैसी टाकी । तैसें करावें ॥ १६ ॥
 मूर्ख अंतर राखों नेणे । म्हणौन असावें शाहाणे ।
 ते शाहाणेहि दैन्यवाणे । होऊन गेले ॥ १७ ॥
 अंतरीं ठेवणें चुकलें । दारोदारीं धुंडूं लागलें ।
 तैसें अज्ञानास जालें । देव न कळे ॥ १८ ॥
 या देवाचें ध्यान करी । ऐसा कोण सृष्टीवरी ।
 वृत्ती येकदेसी तर्तरी । पवाडेल कोठें ॥ १९ ॥
 ब्रह्मांडीं दाटले प्राणी । बहुरूपें बहुवाणी ।
 भूगर्भी आणि पाषाणीं । कितीयेक ॥ २० ॥
 इतुके ठाई पुरवला । अनेकीं येकचि वर्तला ।
 गुप्त आणि प्रगटला । कितीयेक ॥ २१ ॥
 चंचळें न होईजे निश्चळ । प्रचित जाणावी केवळ ।
 चंचळ तें नव्हे निश्चळ । परब्रह्म तें ॥ २२ ॥

तत्त्वं तत्त्व जेव्हां उडे । तेव्हां देहबुद्धि झडे ।
निर्मळ निश्चळ चहुंकडे । निरंजन ॥ २३ ॥
आपण कोण कोठें कैचा । ऐसा मार्ग विवेकचा ।
प्राणी जो स्वयें काचा । त्यास हें कळेना ॥ २४ ॥
भल्यानें विवेक धरावा । दुस्तर संसार तरावा ।
अवघा वंशचि उधरावा । हरिभक्ती करूनी ॥ २५ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
अंतरात्माविवरणनिरूपणनाम
समास आठवा ॥

समास नववा । :। उपदेश निरूपण
।।।। श्रीराम ॥
आधीं कर्माचा प्रसंग । कर्म केलें पाहिजे सांग ।
कदाचित पडिले व्यंग । तरी प्रत्यवाय घडे ॥ १ ॥
म्हणोन कर्म आरंभिले । कांहींयेक सांग घडलें ।
जेथजेथें अंतर पडिलें । तेथें हरिस्मरण करावें ॥ २ ॥
तरी तो हरी आहे कैसा । विचार पाहावा ऐसा ।
संधेपूर्वीं जगदीशा । चोविसां नामीं स्मरवें ॥ ३ ॥
चोवीसनामी सहस्रनामी । अनंतनामी तो अनामी ।
तो कैसा आहे अंतर्यामीं । विवेकें वोळखावा ॥ ४ ॥
ब्राह्मण स्नानसंध्या करून आला । मग तो देवार्चनास बैसला ।
येथासांग तो पूजिला । प्रतिमादेवो ॥ ५ ॥
नाना देवांच्या नाना प्रतिमा । लोक पूजिती धरून प्रेमा ।
ज्याच्या प्रतिमा तो परमात्मा । कैसा आहे ॥ ६ ॥
ऐसें वोळखिलें पाहिजे । वोळखोन भजन कीजे ।
जैसा साहेब नमस्कारिजे । वोळखिल्याउपरी ॥ ७ ॥
तैसा परमात्मा परमेश्वर । बरा वोळखावा पाहोन विचार ।
तरीच पाविजे पार । भ्रमसागरचा ॥ ८ ॥
पूजा घेताती प्रतिमा । आंगा येतो अंतरात्मा ।
अवतारी तरी निजधामा । येऊन गेले ॥ ९ ॥
परी ते निजरूपें असती । तें निजरूप ते जगज्जोती ।
सत्वगुण तयेस म्हणती । जाणती कळा ॥ १० ॥
तये कळेचे पोटीं । देव असती कोव्यानस्कोटी ।
या अनुभवाच्या गोष्टी । प्रत्ययें पाहाव्या ॥ ११ ॥
देहपुरामधें ईश । म्हणोन त्या नांव पुरुष ।
जगामधें जगदीश । तैसा वोळखावा ॥ १२ ॥
जाणीवरूपें जगदांतरे । प्रस्तुत वर्तती शरीरें ।
अंतःकरणविष्णु येणें प्रकारें । वोळखावा ॥ १३ ॥
तो विष्णु आहे जगदांतरीं । तोचि आपुले अंतरीं ।
कर्ता भोक्ता चतुरी । अंतरात्मा वोळखावा ॥ १४ ॥
ऐके देखे हुंगे चाखे । जाणोन विचारें ओळखे ।
कित्येक आपुले पारिखे । जाणताहे ॥ १५ ॥
येकची जगाचा जिव्हाळा । परी देहलोभाचा आडताळा ।
देहसमंधें वेगळा । अभिमान धरी ॥ १६ ॥

उपजे वाढे मरे मारी । जैशा उचलती लहरीवरी लहरी ।
चंचळ सागरीं भरोवरी । त्रैलोक्य होत जातें ॥ १७ ॥
त्रैलोका वर्तवितो येक । म्हणोन त्रिलोक्यनायेक ।
ऐसा प्रत्ययाचा विवेक । पाहाना कैसा ॥ १८ ॥
ऐसा अंतरात्मा बोलिला । परी तोहि तत्त्वांमधें आला ।
पुढें विचार पाहिजे केला । माहावाक्याचा ॥ १९ ॥
आधीं देखिला देहधारी । मग पाहावें जगदांतरीं ।
तयाचेनियां उपरी । परब्रह्म पावे ॥ २० ॥
परब्रह्माचा विचार । होतां निवडे सारासार ।
चंचळ जाईल हा निर्धार । चुकेना कीं ॥ २१ ॥
उत्पत्ति स्थिति संहार जाण । त्याहून वेगळा निरंजन ।
येथें ज्ञानाचें विज्ञान । होत आहे ॥ २२ ॥
अष्टदेह थानमान । जाणोन जालियां निर्शन ।
पुढें उरें निरंजन । विमळ ब्रह्म ॥ २३ ॥
विचारेंचि अनन्य जाला । पाहानाराविण प्रत्यय आला ।
तेहि वृत्ति निवृत्तीला । बरें पाहा ॥ २४ ॥
येथें राहिला वाच्यांश । पाहोन सांडिला लक्ष्यांश ।
लक्ष्यांशासारिसा वृत्तिलेश । तोहि गेला ॥ २५ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
उपदेश निरूपणनाम समास नववा ॥

समास दहावा । :।। निस्पृह वर्तणूक
।।।। श्रीराम ॥
मूर्ख येकदेसी होतो । चतुर सर्वत्र पाहातो ।
जैसा बहुधा होऊन भोगितो । नाना सुखें ॥ १ ॥
तोचि अंतरात्मा म्हंत । तो कां होईल संकोचित ।
प्रशस्त जाणता समस्त । विख्यात योगी ॥ २ ॥
कर्ता भोक्ता तत्वता । भूमंडळीं सर्व सत्ता ।
त्यावेगळा त्यास जाता । पाहेसा कवणु ॥ ३ ॥
ऐसें म्हंते असावें । सर्व सार शोधून घ्यावें ।
पाहों जातां न सांपडावें । येकायेकी ॥ ४ ॥
कीर्तिरूपें उदंड ख्यात । जाणती लहान थोर समस्त ।
वेश पाहातां शाश्वत । येकचि नाही ॥ ५ ॥
प्रगट कीर्ति ते ढळेना । बहुत जनास कळेना ।
पाहों जातां आडळेना । काये कैसें ॥ ६ ॥
वेषभूषण ते दूषण । कीर्तिभूषण तें भूषण ।
चाळणेविण येक क्षण । जाऊंच नेदी ॥ ७ ॥
त्यागी वोळखीचे जन । सर्वकाळ नित्य नूतन ।
लोक शोधून पाहाती मन । परी इच्छा दिसेना ॥ ८ ॥
पुतें कोणाकडे पाहेना । पुतें कोणासीं बोलेना ।
पुतें येके स्थळीं राहेना । उठोन जातो ॥ ९ ॥
जातें स्थळ तें सांगेना । सांगितलें तेथें तरी जायेना ।
आपुली स्थिति अनुमाना । येवोंच जेदी ॥ १० ॥
लोकीं केलें तें चुकावी । लोकीं म् भाविलें तें उलथवी ।

लोकीं तर्किलें तें दावी । निर्फळ करूनी ॥ ११ ॥
 लोकांस पाह्याचा आदर । तेथें याचा अनादर ।
 लोक सर्वकाळ तत्पर । तेथें याची अनिच्छा ॥ १२ ॥
 एवं कल्पितां कल्पेना । न तर्कितांहि तर्केना ।
 कदपी भावितां भावेना । योगेश्वर ॥ १३ ॥
 ऐसें अंतर सांपडेना । शरीर ठाई पडेना ।
 क्षणयेक विशंभेना । कथाकीर्तन ॥ १४ ॥
 लोक संकल्प विकल्प करिती । ते अवघेचि निर्फळ होती ।
 जनाची जना लाजवी वृत्ति । तेव्हां योगेश्वर ॥ १५ ॥
 बहुती शोधून पाहिलें । बहुतांच्या मनास आलें ।
 तरी मग जाणावें साधिलें । महत्कृत्य ॥ १६ ॥
 अखंड येकां सेवावा । अभ्यासचि करित जावा ।
 काळ सार्थकचि करावा । जनासहित ॥ १७ ॥
 उत्तम गुण तितुले घ्यावे । घेऊन जनास सिकवावे ।
 उदंड समुदाये करावे । परी गुप्तरूपें ॥ १८ ॥
 अखंड कामाची लगबग । उपासनेस लावावें जग ।
 लोक समजोन मग । आज्ञा इच्छिती ॥ १९ ॥
 आधीं कष्ट मग फळ । कष्टचि नाहीं तें निर्फळ ।
 साक्षेपेविण केवळ । वृथापुष्ट ॥ २० ॥

लोक बहुत शोधावे । त्यांचे अधिकार जाणावे ।
 जाणजाणोन धरावे । जवळी दुरी ॥ २१ ॥
 अधिकारपरत्वे कार्य होतें । अधिकार नस्तां वेर्थ जातें ।
 जाणोनि शोधावीं चित्तें । नाना प्रकारें ॥ २२ ॥
 अधिकार पाहोन कार्य सांगणें । साक्षेप पाहोन विश्वास धरणें ।
 आपला मगज राखणें । कांहीतरी ॥ २३ ॥
 हें प्रचितीचें बोलिलें । आधीं केलें मग सांगितलें ।
 मानेल तरी पाहिजे घेतलें । कोणीयेकें ॥ २४ ॥
 महंतें महंत करावे । युक्तिबुद्धीनें भरावे ।
 जाणते करून विखरावे । नाना देसीं ॥ २५ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 निस्पृह
 वर्तणूक निरूपणनाम समास दहावा ॥
 ॥ दशक अकरावा समाप्त ॥

Encoded and proofread by Vishwas Bhide.

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
 Last updated October 15, 2005